

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри _____

Реєстраційний № _____
«__» _____ 20__ р.

СМЕРТНА КАРА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ТА ЕТИЧНА ПРОБЛЕМА

студентки IV курсу групи СП-19
ступінь вищої освіти «бакалавр»
психолого-педагогічний факультет
спеціальності 231 «Соціальна робота»
спеціалізація: Соціальна педагогіка
Чорної Анастасії Олексіївни

Керівник: асистент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Лисоконь Ілля Олександрович

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS ____ Кількість балів ____
Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище та ініціали)
Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Чорна Анастасія Олексіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(дата)

(підпис)

Анастасія Чорна

(прізвище, ім'я)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СМЕРТНОЇ КАРИ	
1.1. Природа інституту смертної кари: ретроспектива феномену	8
1.2. Смертна кара та довічне позбавлення волі: порівняльний аналіз	15
1.3. Причини відмови від смертної кари в сучасній Україні	18
Висновки до першого розділу	22
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
2.1. Аксиологічний підхід в соціально-педагогічній діяльності	23
2.2. Система роботи з формування ціннісних орієнтацій студентської молоді	26
2.3. Методичні рекомендації педагогічним працівникам з формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому середовищі	33
Висновки до другого розділу	38
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Актуальність дослідження. У часи, коли наша держава потерпає від воєнних злочинів, коли людство усього цивілізованого світу спостерігає за цими страшними подіями, набуває абсолютної актуальності аксіологічний підхід у роботі з дітьми, молоддю та усіма верствами населення, які потребують особливої уваги.

Сучасна молодь зростає не лише на сімейних цінностях та традиціях, як це було ще декілька десятиліть тому, а й під впливом засобів масової інформації, інтернет-ресурсів, вулиці тощо. Сьогодні дитина ще з дошкільного віку добре вправляється в інтернет-іграх, переглядає мультфільми, цікаві матеріали. Але, на жаль, нерідко в смартфонах дітей з'являється контент, який не відповідає ні етичним, ні духовним потребам особистості. Більш того, така інформація часто завдає шкоди, тому що спонукає дитину до негативних проявів у поведінці, у наслідуванні поганих звичок, насильства, а подекуди й суїциду. Важливим чинником впливу на свідомість дитини, особливо у підлітковому та молодому віці, є заклад освіти. Саме тому впровадження освітнього процесу на засадах аксіологічного підходу стає все більш популярним та виявляється дієвим.

Ще за часів М. Драгоманова, А. Макаренка, І. Огієнка, О. Потебні, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, І. Франка, Л. Українки проблема аксіологічної орієнтації освітнього та виховного процесів набула значущості.

На сучасному етапі аксіологічний підхід в освіті всебічно досліджують І. Бех, Л. Божович, О. Вишневський, І. Зязюн, Т. Калюжна, В. Огнев'юк, О. Савченко, О. Сухомлинська, З. Карпенко, О. Леонтєв, І. Немчинов, Г. Радчук, О. Уваркіна, Т. Шестакова, Є. Шиянов та інші.

Впровадження аксіологічного підходу у вищу освіту є предметом дослідження В. Андрущенко, Т. Андрущенко, В. Бега, М. Бровка, Л. Губерського, С. Гончаренка, С. Клепка, В. Кременя, М. Култаєвої, Л. Левчук, М. Михальченка, І. Надольного, В. Огнев'юка, І. Предборської, І. Радіонової, І. Степаненко, Н. Ткачової та інших.

У сучасному освітньому просторі на педагога покладено велику відповідальність, що пов'язана зі збереженням моральних цінностей молодого покоління. Саме тому, на думку Т. Калюжної, варто переглядати аксіологічні пріоритети фахової, зокрема педагогічної підготовки, їх кореляцію з інноваційними освітніми завданнями [12].

У закладах вищої освіти здобувачам, як правило, викладаються дисципліни соціально-гуманітарного циклу, зокрема це історія, культурологія, філософія, політологія, соціологія, психологія, етика тощо. Проте, опанування декількох таких дисциплін протягом навчання не є ознакою системного процесу формування та розвитку ціннісних орієнтацій молоді. Важливо, щоб робота з означеного напрямку проводилася комплексно, професійно та, найголовніше, доступно для студентства.

Доречно, на нашу думку, навести приклад пріоритетів сучасної української молоді, визначених за результатами Європейського Соціального Дослідження European Social Survey (ESS). До найбільш значущих цінностей молоді українці відносять безпеку, доброзичливість, самостійність та власні досягнення. Разом з тим, найнижчі щаблі у ціннісній ієрархії молоді посідає стимуляція. При цьому зберігається тенденція стійкої динаміки до зростання важливості цінностей самоствердження [15].

Як зауважує І. Бех, ціннісна сфера студентської молоді варіюється поміж двома основними типами особистості, а саме соціоорієнтовану та егоцентровану. Науковець визначає, що перебування молоді у сучасному соціокультурному просторі має негативний характер та свідчить про відсутність серйозного фундаменту історичних і культурних традицій, обмеженість ціннісних орієнтацій, її відстороненість, часто демонстративність у збереженні й дотриманні культурних цінностей старших поколінь, національних традицій тощо[3].

Саме через необхідність здійснювати систематичну роботу з формування та подальшого розвитку ціннісних орієнтацій молодого покоління було обрано

тему кваліфікаційної роботи: «Смертна кара як соціально-правова та етична проблема».

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз феномену смертної кари та розробити систему роботи з формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах освітнього середовища.

Відповідно до мети дослідження сформульовано наступні **завдання:**

1. Здійснити ретроспективний аналіз феномену смертної кари у світовій та вітчизняній практиці;
2. Визначити нормативно-правові засади та причини відмови від смертної кари в сучасній Україні;
3. З'ясувати роль аксіологічного підходу в соціально-педагогічній діяльності закладу освіти;
4. Надати методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо формування ціннісних орієнтацій студентської молоді на засадах аксіологічного підходу.

Об'єкт дослідження: феномен смертної кари в соціокультурному дискурсі.

Предмет дослідження: роль смертної кари як соціального феномену у системі формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування ціннісних орієнтацій студентської молоді буде ефективнішим за таких умов:

- здійснення систематичного моніторингу ієрархії ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти з метою вчасного втручання;
- залучення студентської молоді до соціально значущих справ, зокрема волонтерства та взаємодопомоги;
- проведення комплексної соціально-педагогічної роботи зі студентами на засадах аксіологічного підходу.

Методи дослідження: термінологічний аналіз (вивчення понятійного апарату дослідження); систематизація наукової літератури (вивчення стану досліджуваної проблеми); систематизація нормативних актів (вивчення стану

досліджуваної проблеми в законах та підзаконних актах); моделювання (розробка методичного або матеріалу); метод класифікації.

Експериментальною базою дослідження є Криворізький державний педагогічний університет.

Практичне значення дослідження полягає у можливості впроваджувати в освітній процес закладу освіти програму соціально-педагогічної роботи з розвитку ціннісних орієнтацій здобувачів освіти; методичні рекомендації для педагогічних працівників орієнтовані на застосування аксіологічного підходу на основі систематичності та відповідності молодому поколінню.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (38 найменувань, із них 1 найменування іноземною мовою). Повний обсяг роботи становить 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СМЕРТНОЇ КАРИ

1.1. Природа інституту смертної кари: ретроспектива феномену

Для уточнення самого феномену смертної кари варто проаналізувати це поняття в історичному аспекті, адже система покарання суттєво різнилася у різних еволюційних періодах людства. Зупинимося на більш загальних, ключових періодах розвитку України як держави та спробуємо з'ясувати природу інституту смертної кари.

Роль людського життя як найвищої цінності зростала протягом усього розвитку держави і суспільства в цілому, оскільки воно є передумовою інших прав і свобод. Життя людини в суспільстві та державі займає центральне місце в існуванні права і самої держави. І саме з цієї точки зору лунає багато голосів як на користь, так і проти смертної кари.

Найдавнішою формою покарання була кровна помста жертви або її родичів або їхніми родичами, а також аналогічні дії вчинялися щодо кривдника і відображена в тексті Руської Правди, зокрема в статті 1 Правди Ярослава Мудрого. Слід, однак, зазначити, що ця стаття також містить альтернативне положення щодо кровної помсти, зокрема зазначалося, що у разі, коли не буде помсти, то треба сплатити 40 гривень за голову. Однак, альтернатива грошовій компенсації в цьому випадку заперечує помсту як покарання. Втім, правдою є й те, що в тогочасній державі поступово заборонили помсту, про що йдеться у статті 2 «Правди», названої іменем Володимира Мономаха. Після смерті Мудреця Ярослава основним видом покарання стали грошові стягнення.

У далекому минулому Україна була однією з країн, які практикували смертну кару. До хрещення Київської Русі та запровадження християнства смертна кара практично не використовувалася в законодавстві як покарання. Це робить 996 рік першою і найбільш ранньою згадкою про смертну кару багатьма вченими, в той час як Указ мудреця Ярослава від 1016 року дав загальне

схвалення кровної помсти в системі звичаєвого права в спробі гармонізувати старі звичаї з ранньофеодальною системою.

Кровна помста була заборонена лише за правління синів Ярослава Мудрого (батька Володимира Мономаха) у 1397 році, за часів Московського князівства, коли Двінська судна грамота остаточно узаконила смертну кару як покарання за злочин. Ця грамота повністю замінила застарілу Руську Правду Ярослава Мудрого[25].

За дослідженнями Л. Гривняк, систематичне застосування смертної кари в Україні розпочалося в її історії за часів Литовської держави, законодавчо закріплене Судебником Казимира IV Ягеллончика 1468 року та Литовським статутом 1529 року. [6, с. 32].

У період Війська Запорозького правова система базувалася на Литовських статутах, які передбачали розгалужену систему покарань. У період Гетьманщини досить поширеною була смертна кара. Варто також зазначити, що козаки були добре навчені тому, як позбавляти людей життя. [25]. Цей історичний факт свідчить про те, що смертна кара існувала як єдиний засіб стримання масових злочинів на території України. Очевидно, що серед козаків – людей честі і гідності, – смерть була покаранням за найтяжчий злочин – зраду інтересам держави, війська, територіальним зазіханням тощо.

З середини XIV століття джерелом кримінального права на українських землях став Магдебурзький кодекс або Саксонський кодекс (Зерцало), який характеризувався надзвичайно жорстокими покараннями. Згідно з Саксонським кодексом, до прикладу, навіть дрібна крадіжка на суму менше трьох злотих каралася тавруванням обличчя або відрізуванням вуха. Крім того, Магдебурзьке право не дозволяло порушнику захищатися за давністю у випадку на відміну від, наприклад, «зроблене не втрачається за давністю». Згідно з Литовським статутом 1588 року, у разі вчинення особою певних злочинів (у тому числі крадіжки) не підлягала покаранню, якщо злочинець (або його родичі) не з'являться до суду протягом трьох років.

Цікавою є наукова думка О. Кістяківського, який визначає, що спочатку позбавлення волі пов'язувалося з тими ж переконаннями і цілями, що й застосування смертної кари та тілесних покарань: помститися, тероризувати, повільно або миттєво знищити злочинця, вивести його із рівноваги. Відзначаючи певну жорстокість тогочасних покарань, науковець зауважує, що вони були спрямовані насамперед проти феодалських, панівних класів, а не проти правлячої еліти.

На противагу цьому, Запорізька Січ прагнула створити суспільство, засноване на принципі соціальної рівності, в тому числі і в плані покарання. Джерелами права тут є звичаєве право, оскільки козаки, як відомо, відмовлялися визнавати писане право і замінювали його «здоровим глуздом і усталеним звичаєм». Максимальним покаранням за січовий злочин була смерть із різних причин, зокрема поховання живцем і різні варіації, була також страта через повішення.

Покарання у визвольних війнах, які вів наш народ у середині XVII століття, було простим і суворим. Цей період характеризується появою і утвердженням нового джерела права – Гетьманського статуту. Хоча він і був універсальним, але в ньому з'явився новий елемент злочину. У гетьманських універсалах найпоширенішими формами зради була зрада повсталому народові, непокора військовим наказам тощо. Зрадники всіх рівнів і рангів каралися смертю. Водночас, варто вказати на особливості щодо застосування смертної кари, відображені в універсалі Гетьманщини, зокрема у документі взагалі не згадується вид смертної кари, що дозволяє визначити вид смертної кари самотійно.

Однією з особливостей гетьманської універсальної системи покарань є відсутність таких покарань, як позбавлення честі та заслання. Це пов'язано з процесом демократизації суспільного життя та знищенням феодално-кріпосних відносин під час національно-визвольних воєн.

Наступний історичний період визначається скасуванням гетьманства згідно з імператорським указом Катерини II від 7 листопада 1775 року «Установи

для місцевого управління». У Російській імперії було запроваджено нову судову систему. В Україні цей документ набув чинності в 1783 році і супроводжувався інтенсивним впровадженням російського законодавства [8].

Між 1840 та 1842 роками було ухвалено Кодекс судочинства Російської імперії та було введено в дію Кримінальне уложення. Джерелом українського кримінального права став Звід законів кримінальних, а також Кримінальне уложення та Уложення про покарання кримінальні та виправні 1846 року.

Таким чином, система покарань на українських землях з XI до кінця XVIII століття була досить динамічною і змінювалася залежно від певних умов і конкретних обставин. Відповідно змінювалися цілі та види покарань. Система штрафів спочатку використовувалася як майже всеохоплююче покарання, але різні системи штрафів мали на меті відшкодувати потерпілим матеріальну і моральну шкоду та поповнити королівську скарбницю, а в наступний період розвитку покарання ставали все більш жорстокими і менш гуманними, що було пов'язано з цілями, які ставилися перед ними і менш гуманними через мету залякування. Крім того феодальна кримінально-виконавча система була побудована на класових принципах, які захищали інтереси правлячої верхівки. Винятки були лише пов'язані з існуванням Запорозької Січі та Національно-визвольної війни.

Коротко опишемо історію феномену смертної кари сучасного періоду незалежної України.

Перш за все, наголошуємо, що смертна кара суперечить Конституції України. Як зазначає Н. Михальська, встановлюючи смертну кару у своїй сфері, держава не тільки забирає людське життя, але й заперечує честь і гідність, соціальні цінності людської особи, які є метою держави і суспільства. [20, с. 203].

У міру того, як світова спільнота все більше усвідомлювала той факт, що зневага до людського життя є поширеним явищем, яке фактично загрожує самим основам цивілізованого суспільства, питання смертної кари перестало бути питанням національної юрисдикції і набуло міжнародного значення. Відповідно, багато сучасних суспільств, у тому числі й Україна, скасували смертну кару.

Основним поштовхом до цього стало намагання України побудувати незалежну, демократичну правову державу, яка б відповідала європейським стандартам.

До 1995 року Україна була однією з перших країн у світі, де застосовувалася смертна кара. Після здобуття незалежності України скасування смертної кари як найвищої міри покарання стало принциповим питанням для членства України в Раді Європи, до якої вона готувалася вступити, оскільки це була неприйнятна форма покарання цивілізованих держав. Проте, Україна не змогла стати її членом одразу ще з ряду об'єктивних причин.

Коли Україна була готова прийняти рішення про скасування смертної кари в 1992 році і вступила до Ради Європи в 1995 році, майже одразу було запроваджено мораторій на смертну кару. Але він був скасований через декілька місяців.

Наступний мораторій на смертну кару був запроваджений у 1997 році з міркувань державних інтересів, оскільки це могло призвести до виключення України з Ради Європи. На жаль, це не зупинило винесення нових смертних вироків, оскільки старий кримінальний кодекс залишався чинним.

Як наслідок, 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України постановив, що смертна кара суперечить Конституції України. У світлі цього рішення КСУ, у 2000 році Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, в результаті чого поняття смертної кари було вилучено з переліку кримінальних покарань в Україні. В результаті ультиматуму Ради Європи саме поняття смертної кари було вилучено з Кримінального кодексу України назавжди. [25].

Незважаючи на те, що переважна більшість цивілізованих країн світу усвідомлюють жорстокість смертної кари та скасували її, все ще залишають прихильники такого виду покарання. Проаналізуємо ці точки зору з огляду на необхідність повного розуміння феномену смертної кари у сучасному світі.

Дослідники феномену смертної кари розділилися на два табори – прихильників і противників такого виду покарання.

Важко не погодитися із думкою прихильників смертної кари, які пов'язують переваги смертної кари зі стримуванням. Невідворотність смертної кари може бути хорошим стримуючим фактором для багатьох видів злочинів. Це, перш за все, пояснюється тим, що суворе покарання є стримуючим фактором для людей, які в іншому випадку могли б скоїти злочин. [5].

По-друге, смертна кара захистить суспільство від найнебезпечніших злочинців, оскільки суспільство назавжди позбудеться таких жорстоких людей.

По-третє, смертна кара корисна тим, що економить державні кошти на утримання злочинців.

Противники смертної кари наводять й інші аргументи.

По-перше, і це найголовніше, смертна кара є судовою помилкою, враховуючи, що система правосуддя не є абсолютно досконалою. Сьогодні є достеменно відомими фактами те, що судові рішення та смертні вироки були помилковими, людей стратили через недосконалість правової системи.

По-друге, смертна кара є так званою перешкодою для України у прагненні стати частиною європейської родини, тобто для інтеграційних процесів. У європейському просторі смертна кара вже давно не є прийнятною та залишається свідченням дикого ставлення до людини.

По-третє, смертна кара є несумісною з правом людини на життя. Смертна кара є надзвичайно жорстоким, нелюдським і принизливим покаранням, хоча вона і застосовується до тих, хто вже забрав чиєсь життя і порушив право на життя інших людей, і до багатьох інших.

Таким чином, проблема смертної кари в Україні є багатовимірною, і кожен політичний, моральний, правовий, релігійний та психологічний підхід до її вирішення зачіпає різні пласти суспільної свідомості, переслідує власні цілі та використовує власні аргументи.

Сьогодні вже очевидним видається те, що Україна ніколи не повернеться до застосування смертної кари, оскільки визнає на державному інституційному рівні людське життя як найвищу цінність, і ніхто не має права його забирати.

На шляху демократичного розвитку немає місця смертній карі, тому що це суперечить принципам гуманізму.

Отже, ретроспектива феномену смертної кари дала змогу визначити, що цей вид покарання має свою специфіку та, залежно від історичного періоду, обґрунтування її провадження. Спробуємо представити у таблиці 1.1. еволюційний шлях смертної кари як феномену правосуддя різних історичних часів.

Таблиця 1.1.

Еволюційний шлях смертної кари як феномену правосуддя

<i>Історичний період</i>	<i>Роль смертної кари в суспільстві</i>
Руська Правда Ярослава Мудрого 1016 року	Кровна помста жертви або її родичів
Литовський статут 1529 року	Законодавче визнання виду покарання через смерть
Гетьманщина	Смертна кара як покарання за державну зраду
Середина XIVст. Магдебубзький кодекс	Надзвичайна жорстокість покарання (знуцання)
Запорізька Січ	Смертна кара за січовий злочин
Нова судова система Російської імперії 1775 р.	Закріплення смертної кари на законодавчому рівні
Початок 1992 року	Рішення про скасування смертної кари в Україні (перший мораторій)
Кінець 1992 року	Скасування першого мораторію на виконання смертних вироків
1997 рік	Другий мораторій на смертну кару
29 грудня 1999 року	Рішення Конституційного суду України про визнання смертної кари такою, що суперечить Конституції України

1.2. Смертна кара та довічне позбавлення волі: порівняльний аналіз

Соціально-педагогічна сфера, як і будь-яка інша, регламентується відповідним нормативним законодавством. Нормативно-правова база дає змогу чітко дотримуватися порядку, субординації, здійснювати різні види діяльності на визначених принципах та засадах.

Для того, щоб формувати ціннісні орієнтації сучасної молоді необхідно бути компетентним фахівцем у тому питанні, яке висвітлюється. Знання усіх важливих аспектів актуальної для обговорення проблеми спонукає педагогів бути обізнаними у великому спектрі інформації. Тож, вважаємо за доречне з'ясувати особливості довічного ув'язнення у порівнянні зі смертною карою.

Перш за все, звернемося до Європейської конвенції захисту прав людини, у якій зазначається наступне:

1. Право кожної людини на життя захищається законом. Жодна людина не може бути умисно позбавлена життя інакше, як на виконання вироку суду, винесеного після визнання її винною у вчиненні злочину, за який законом передбачена така кара.

2. Позбавлення життя не розглядається як порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: під час захисту будь-якої людини

- від незаконного насильства;
- під час здійснення законного арешту або під час запобігання втечі людини, що законно знаходиться під вартою;
- в діях, законно вчинених задля придушення бунту або заколоту [13].

Наприкінці листопада 2002 року Україна ратифікувала Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який безпосередньо торкається скасування смертного вироку за будь-яких умов, і таким чином, у питаннях гарантування права людини на життя врахувала стандарти європейського правового поля.

Як вже зазначалося, 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України прийняв рішення, де зазначив про неприпустимість подальшого застосування смертної кари як виняткової міри покарання. Це рішення якісно змінило національне правове поле, утвердило його належність до європейської культурно-цивілізаційної спадщини, суттєво вплинуло на духовний образ народу.

Отже, ми переконані, що відмова України від застосування такого виду покарання як смертна кара у вітчизняному законодавстві є виправданою не тільки зі стратегічних міркувань євроінтеграції, тобто входження до Ради Європи. Процеси демократизації і гуманізації вітчизняного кримінального законодавства є незворотними.

Тож, проаналізуємо поняття «смертна кара» та «довічне позбавлення волі».

Українські правознавці А. Музика та В. Пуйко дають наступне визначення поняття смертної кари: смертна кара – це винятковий, найсуворіший вид покарання, що полягає у примусовому позбавленні життя засудженого від імені держави і за вироком суду [21].

Сучасні дослідники проблеми смертної кари все ще перебувають у дискусіях стосовно доцільності такого виду покарання (М. Лапицька, В. Лень, Н. Михальська, А. Музика); посилення інституту довічного ув'язнення (С. Бурда, О. Гончарук, О. Хорошун, А. Петракова). Такі дискусії набули особливого значення після прийняття ряду міжнародних документів стосовно прав людини.

Як вважає В. Лень, у порівнянні зі смертним вироком довічне позбавлення волі є безсумнівно складнішим, дорожчим і клопітким покаранням. Проте, переконаний дослідник, такий вид покарання все ж таки захищає право людини на життя, навіть якщо така особа сама вчинила вбивство [16, с. 95].

Н. Михальська, досліджуючи проблему смертної кари визначає, що зумисне позбавлення людини життя (навіть якщо це злочинець особливо небезпечний для суспільства) є нічим іншим як великим кроком назад – тобто соціальною деградацією [20, с. 204].

Не можемо не погодитися із думкою В. Базелюка, що навіть попри той факт, що в окремих країнах до сьогодні все ще збережена смертна кара (Саудівська Аравія, Ірак, Іран, Китай) як вид кримінального покарання, способи реалізації такого вироку зазнали суттєвої трансформації. Вони стали більш гуманними та демократичними, тобто спрямованими на вчинення правосуддя таким способом, щоб злочинець якнайменше страждав. Сучасними видами виконання покарання у вигляді смертної кари вважаються електричний стілець, повішення, смертельна ін'єкція тощо [1, с. 165].

У сучасних умовах одним із провідних аргументів прихильників довічного позбавлення волі є збереження найціннішого для людини – її права на життя. Крім того, дослідники цього складного питання підкреслюють, що довічне ув'язнення за рівнем суворості майже цілком відповідає страті. Пожиттєве ув'язнення виключає для засудженого можливість жити нормальним життям і основна мета цього виду покарання, не відплата, а ізоляція порушника від соціуму, якому він завдав непоправної біди.

Але є і такі, хто категорично проти пожиттєвого ув'язнення злочинців мотивуючи своє відношення до цього виду покарання тим, що такий спосіб не є гуманним, адже смерть у стінах в'язниці все одно очевидна для ув'язненого. До того ж, страждають довго не лише самі злочинці, але і їх близькі, родичі, а також родичі жертви, усвідомлюючи, що їхня близька людина мертва, а злочинець живий [1]. Ще одним вагомим аргументом проти пожиттєвого ув'язнення є допустимість помилки при призначенні покарання. У разі такого випадку, жодна грошова компенсація не поверне десятки років суворих умов перебування у в'язниці.

Україна на конституційному рівні закріпила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [14].

Проте, як зауважує П. Мартиненко, прийнята за кращими європейськими традиціями Конституція України, гарантуючи кожній людині право на життя, на свободу від примусового позбавлення життя, катування, жорстокого,

нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання, не містить норм, що визначали б перелік видів покарань за здійснення злочинів [19, с. 205].

Окрім того, сьогодні прихильники смертної кари зазначають, що гуманізм виключно до злочинця означає демонстрацію злочинної байдужості до його жертв і, тим більше що подібний гуманізм, що полягає у заміні смертної кари довічним позбавленням волі, виявляється для засудженого ще більш тяжкою мірою державного примусу [11, с. 28].

Таким чином, проведений теоретичний аналіз наукових поглядів прихильників смертної кари та прихильників довічного ув'язнення дав змогу зробити такі висновки. До сьогодні немає єдиної обґрунтованої відповіді на питання як карати за найтяжчі злочини. Дослідники-правники, історики, соціологи і навіть педагоги долучаються до наукової дискусії з означеного питання, обговорюють усі аспекти цієї проблеми – соціальний, правовий, психологічний, аксіологічний тощо. Проте, дискусії все ще продовжуються, що дає усі підстави говорити про актуальність проблеми.

У наступному підрозділі кваліфікаційної роботи зроблено спробу визначити та обґрунтувати причини відмови від смертної кари в сучасній Україні.

1.3. Причини відмови від смертної кари в сучасній Україні

На основі теоретичного аналізу феномену смертної кари, здійсненого у попередніх підрозділах, ми сформуваємо комплекс причин відмови від смертної кари в сучасній Україні. Спробуємо конкретизувати кожен з визначених причин.

Першою причиною відмови від смертної кари є прагнення України до вступу в Європейський Союз.

На наше переконання, ця причина лише пришвидшила відмову на законодавчому рівні від такого виду покарання як смертна кара. Насправді, ще з часів сучасної незалежності відбувалися дискусії про смертну кару як пряме

порушення права людини на життя. А маючи тверді наміри увійти в європейський цивілізований простір держава мала прийняти серйозні рішення на шляху свого подальшого демократичного розвитку. Європейський Союз є тою спільнотою, яка організована та функціонує на принципах єдності та взаємопідтримки. Основною цінністю визнається людське життя, тому багато європейських нормативних документів (декларації, закони, інші правові акти) декларують цю норму. Відповідно, скасування смертної кари як найвищої міри покарання дозволяло на державному дипломатичному рівні зробити наступний крок до євроінтеграції.

Другою причиною відмови від смертної кари варто назвати еволюцію колективної свідомості та визнання найвищою цінністю людське життя.

1996 року Україна прийняла основний Закон – Конституцію України, де відображено усі основні положення щодо громадянських прав. Право на життя – провідна декларативна норма Конституції України. І хоча ще декілька років після прийняття зазначеного акту в Україні все ще виносилися смертні вироки, суспільство вже відчувало невідворотність скасування смертної кари.

У розрізі цієї причини відмови від смертної кари варто згадати і релігійний аспект такого процесу. Ніхто не в праві позбавляти іншу людину життя. А відплата за усі злочини неодмінно настигне кожну людину чи при житті, чи після смерті. Пропаганда всепрощення серед вірян різних конфесій також відіграло певну роль у формування свідомої відмови від смертної кари як форми громадянського правосуддя. Разом з тим, немає великої різниці, у який саме спосіб формувалася колективна свідомість суспільства щодо питання відмови від смертної кари, важливим залишається результат – скасування такого виду покарання.

Ще однією причиною відмови від смертної кари є недосконалість судової системи, що припускається помилок.

Ця причина перегукується із багатьма країнами світу, у яких вона також стала важливим чинником відмови від смертних вироків. Із кримінальної та судової системи неможна виключати людський фактор. Проведене

розслідування може бути упередженим, недосконалим. Історія доводить, що нерідко у призначенні міри покарання відіграють стереотипи відносно підсудного. До прикладу, якщо людина вже має судимість, то при розгляді судової справи цей факт враховується як такий, що лише підтверджує провину людини. Або ж особа опинилася на місці злочину і це також стає непрямим доказом причетності. Звісно, ми переконані, що такі випадки – це винятки, а не правило, проте, засудження невинних, на жаль, все ще відбувається у нашій судовій системі. На відміну від міжнародного досвіду, в Україні виправдання невинно засуджених – це надзвичайно рідкісне явище, і стається воно лише під сильним тиском родичів засудженого, його адвокатів та обов'язкового залучення громадськості, засобів масової інформації. Але і в такому випадку не завжди вдається довести невинуватість людини, яка насправді помилково засуджена.

Четвертою причиною можемо назвати гуманізацію світового співтовариства.

Сьогодні у всьому світі активно розповсюджується гуманітарна допомога, перерозподіляються харчі, вода, засоби гігієни та ліки. Людство за свою тисячолітню історію усвідомило цінність взаємодопомоги, її значущість та необхідність. Волонтерство також сьогодні масово розповсюджене явище, особливо ціннісним воно є при складних катаклізмах, стихійних лихах, збройних конфліктах, пандеміях тощо. Тож, можемо констатувати, що ми усі стаємо добрішими, ми на колективному рівні визнаємо цінність людського життя та здоров'я і саме тому намагаємося допомагати усіма доступними способами.

Про всесвітню гуманізацію людства свідчить і той факт, що на міжнародному рівні у нормативних документах закріплено право на життя. Очевидно, що відміна смертної кари в переважній більшості світових країн є результатом кропіткої роботи політиків, правників, громадськості. Але результат того вартував. Ми як цивілізоване людство утвердили принцип гуманізму на усіх континентах та, незважаючи на будь-які відмінності, завжди надаємо допомогу тим, хто опинився в біді.

Тож, пов'язуючи гуманізм із причиною відмови від смертної кари в Україні, ми тим самим декларуємо життя кожної людини нашої країни та всесвіту в цілому як найвищу цінність.

Відобразимо причини відмови від смертної кари в сучасній Україні на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Причини скасування смертної кари в сучасній Україні

Висновки до першого розділу

У першому розділі кваліфікаційного дослідження проведено теоретичний аналіз проблеми смертної кари. Зокрема, вивчено природу феномену смертної кари, визначено історичні періоди, в яких смертна кара визнавалася як основний вид покарання за найтяжчі злочини. Також з'ясовано, що одним із найтяжчих злочинів, за який присуджували страту, була державна зрада. Разом з тим, зафіксовано в ретроспективі і такі випадки, коли смертна кара застосовувалася як спосіб залякування інших, як форма особливо жорстокого знущання над людиною.

Порівняльний аналіз понять «смертна кара» та «довічне ув'язнення» дав змогу виявити як прихильників, так і категоричних противників такого виду покарання. До сьогодні все ще продовжуються дискусії у різних наукових спільнотах, зокрема в правознавчій, соціальній, аксіологічній, психологічній, медичній, педагогічній щодо обґрунтування смертної кари та довічного ув'язнення. Очевидно, що проблема актуальною буде залишатися ще дуже довго, адже неможливо знайти компроміс між двома «таборами» з протилежними думками.

Визначено основні причини відмови від смертної кари в сучасній Україні. На наше переконання, до таких причин варто віднести наступне: прагнення України до вступу в Європейський Союз; еволюція колективної свідомості та визнання найвищою цінністю людське життя; недосконалість судової системи, що припускається помилок; гуманізація світового співтовариства.

У другому розділі дослідження з'ясовано основні засади впровадження аксіологічного підходу в соціально-педагогічній діяльності, запропоновано систему роботи зі здобувачами освіти з розвитку ціннісних орієнтацій та надано методичні рекомендації педагогічним працівникам.

РОЗДІЛ 2.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Аксиологічний підхід в соціально-педагогічній діяльності

Соціально-педагогічна діяльність сьогодні посідає одне з перших місць в організації системи навчання і виховання молодого покоління. Саме соціально-педагогічна робота спрямована на формування та розвиток основних процесів та якостей, пов'язаних із особистістю. Зокрема це соціалізація, адаптація до нових умов життєдіяльності, освітній процес, організоване дозвілля тощо.

За останні десять років відбулася зміна ієрархії наукових підходів в освіті – першість перейшла від особистісно орієнтованого підходу до компетентнісного як провідного. Разом з тим, важливим та актуальними залишаються технологічний, системний підходи, а також аксиологічний.

Зупинимося детальніше на аксиологічному підході в межах соціально-педагогічної діяльності.

За визначенням у тлумачному словнику з'ясовуємо, що аксиологія (від грец. цінність і слово, вчення) – теорія цінностей; один із розділів філософії (крім аксиології, онтологія, гносеологія, антропологія та ін.), що вивчає сутність, види, співвідношення і функції цінностей [36]. Тобто, аксиологія вивчає ціннісні орієнтації особистості. З огляду на це, логічно визначити поняття «аксиологічний підхід».

Проблему означеного підходу розробляють в науковій та методологічній площинах такі дослідники як: А. Асташова, І. Бех, С. Гончаренко, В. Гриньова, І. Зязюн, В. Огнев'юк, М. Підлісний, І. Побочий, О. Савченко, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, В. Хміль та інші.

За визначенням М. Підлісного, аксиологічний підхід традиційно вважається методологічною основою гуманістично орієнтованої педагогічної

освіти, так як орієнтований на формування та поступовий розвиток гуманних професійно-ціннісних орієнтацій педагога у процесі її здійснення [24].

На думку О. Савченко, аксіологічний підхід є своєрідною філософсько-педагогічною стратегією, яка ґрунтується на ідеї пріоритету загальнолюдських цінностей і самоцінності кожної особистості та визначає перспективи подальшого вдосконалення системи освіти й оптимального використання педагогічних ресурсів відповідно до вимог сучасного суспільства [29].

Соціально-педагогічна галузь передбачає роботу із різними категоріями населення з особливим акцентом на дітях та молоді. Запровадження в обов'язковому порядку в усіх закладах освіти психологічної служби є підтвердженням того, факту, що держава докладаеть максимум зусиль задля посилення педагогічного впливу на дітей та молодь, зокрема і для формування у молодого покоління соціально прийнятних ціннісних орієнтацій. В складі психологічної служби працюють соціальний педагог, практичний психолог, які здійснюють комплексний супровід здобувачів освіти протягом усього періоду навчання. Окрім того, працівники психологічної служби надають консультативну допомогу батькам учнів та студентів та педагогічним працівникам.

Зважаючи на специфіку нашого дослідження, варто вивчити питання соціономії, тобто діяльності в системі «людина – людина», адже здійснення соціально-педагогічної діяльності передбачає саме таку тісну взаємодію.

Соціономія визначається як вчення про соціум з позицій норми поведінки. Соціономічні професії – це професії, фахівці яких безпосередньо пов'язані із наданням різних видів послуг клієнтам. Тож, соціально-педагогічну сферу однозначно відносимо до соціономічної.

Ціннісні орієнтації для фахівця соціально-педагогічної сфери – є невід'ємною складовою показника його професіоналізму. Для того, щоб іншим людям приносити користь, варто самому фахівцю бути високоорганізованою особистістю з моральними принципами, ціннісними орієнтаціями. Так, на наше

переконання, для соціального педагога як фахівця соціально-педагогічної сфери, необхідно мати такі особистісні якості, як:

- емпатійність;
- толерантність;
- уважність;
- тактовність;
- врівноваженість;
- комунікабельність.

До професійних якостей ми відносимо:

- етичні правила
- компетентність
- здатність слухати
- терпимість
- рефлексію
- пунктуальність.

Як бачимо із переліку якостей соціального педагога, наявність ціннісних орієнтацій є визначальним фактором для успіху в такій професії. Разом з тим, робота з дітьми та молоддю, очевидно, вимагає передачу власних знань, умінь, соціального досвіду наступному поколінню. Саме тому аксіологічний підхід в соціально-педагогічній діяльності, на нашу думку, є провідним. Він передбачає декілька аспектів, а саме:

- ставлення до здобувача освіти як до собі рівного;
- визнання протилежної думки як такої, що має право на існування;
- бути прикладом для наслідування;
- поважати честь і гідність кожного учасника освітнього процесу.

В наступному підрозділі дослідження розроблено систему роботи з формування ціннісних орієнтацій студентської молоді на засадах аксіологічного підходу.

2.2. Система роботи з формування ціннісних орієнтацій студентської молоді

У монографічному дослідженні М. Підлісного «Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення» подається таке визначення: Ціннісна орієнтація – це:

1) процес формування цінностей в структурі суб'єкта і сфері міжсуб'єктних стосунків;

2) механізм переоцінки цінностей в єдності процесів саморегуляції і цілепокладання як основа соціокультурного прогнозування;

3) вибір і перевага тих або інших цінностей [24].

Для формування ціннісних орієнтацій студентів в освітньому процесі є усі умови, до того ж, ми орієнтуємося на здобувачів вищої освіти соціономічних спеціальностей, як-от: соціальні педагоги і соціальні працівники, практичні психологи, журналісти та інші. Вивчення курсів з педагогіки, психології, соціології, філософії, історії України, основ молодіжної політики тощо дають змогу здобувачам освіти брати активну участь у обговоренні актуальних питань, у процесі якого формуються переконання особистості, стверджується власна думка, розвиваються соціально значущі моральні цінності.

Дискусійний клуб – форма організації навчальної діяльності здобувачів освіти, яка дає можливість висловити свої міркування стосовно конкретної проблеми, бути почутим іншими. Окрім цього, проведення дискусійного клубу дає змогу розвивати такі уміння та навички студентів як: активне та пасивне слухання, прийняття іншої точки зору, уміння побудувати комунікативний акт, сформулювати та поставити питання тощо. Для студентів, які здобувають фах соціального працівника чи соціального педагога така форма проведення занять дає змогу практикуватися у консультаційних практиках, вчить стримувати свої негативні емоції і, навпаки, проявляти емпатію. Зважаючи на особливість проблеми дослідження ми пропонуємо методичну розробку дискусійного клубу для студентів соціономічних спеціальностей на тему «Смертна кара як етична проблема».

Назва заходу: Смертна кара як етична проблема.

Мета заходу: обговорення феномену смертної кари як етичної проблеми, яка все ще притаманна окремим державам; аналіз історичних та правових аспектів винесення смертних вироків; з'ясування причин відмови від смертної кари в сучасній Україні; вироблення власного ставлення до означеної проблеми; формування усвідомленого ставлення здобувачів освіти до людського життя як найвищої цінності.

Учасники: студенти соціономічних спеціальностей.

Форма проведення: практичне заняття, кураторська година.

Тривалість: одна академічна година.

Етапи проведення заходу: методичний, організаційний, формувальний, ціннісний, рефлексійний.

Очікувані результати: формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти стосовно людського життя; поглиблення наукових знань стосовно соціально-правових чинників впровадження та скасування смертної кари загалом та в Україні зокрема; ствердження принципу гуманізму в соціумі; визнання факту відмови від смертної кари як еволюційного розвитку людства на шляху до світових демократичних цінностей.

Опишемо поетапно проведення дискусійного клубу.

Методичний етап.

На цьому етапі модератору заходу варто ознайомитися із науковою літературою стосовно визначеної проблеми. Як приклад, проаналізований матеріал кваліфікаційного дослідження може бути використаний для такої підготовки. Варто вивчити погляди як прибічників смертної кари, так і противників такого виду покарання. Також важливо для того, хто проводить подібний захід, добре орієнтуватися в нормативно-правовій базі, як міжнародній, так і вітчизняній, адже винесення вироку все ж таки лежить в правовій площині. Зважаючи на етичний аспект дослідження феномену смертної кари, варто розглянути педагогічну та психологічну літературу стосовно цієї проблеми.

Незалежно від формату проведення заходу (дистанційно чи в очному форматі) варто підготувати презентацію задля візуалізації основних положень для обговорення. Пропонуємо власне бачення розкриття проблеми дискусії в презентації нижче.

СМЕРТНА КАРА ЯК ЕТИЧНА ПРОБЛЕМА

ПРИРОДА ІНСТИТУТУ СМЕРТНОЇ КАРИ: РЕТРОСПЕКТИВА ФЕНОМЕНУ

СМЕРТНА КАРА І ДОВІЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ

- ✓ Погляди двох «таборів»
- ✓ Який вид покарання гуманніший
- ✓ Релігійний погляд на проблему
- ✓ Дотримання соціальної справедливості
- ✓ З думками про жертву або її родичів
- ✓ Рефлексія вибору

КОЛИ ЗАСУДЖЕНА ОСОБА СТАЄ ЖЕРТВОЮ

- ✓ Людський фактор
- ✓ Помилка системи
- ✓ Стереотипне ставлення
- ✓ Навішування «ярликів»
- ✓ Психологічна слабкість

ПРИЧИНИ ВІДМОВИ ВІД СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ

- ✓ прагнення України до вступу в Європейський Союз;
- ✓ еволюція колективної свідомості та визнання найвищою цінністю людське життя;
- ✓ недосконалість судової системи, що припускається помилок;
- ✓ гуманізація світового співтовариства

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ

- ✓ **Людське життя – найцінніше**
- ✓ **Конституція України гарантує право на життя**
- ✓ **Виключення помилкових вироків**
- ✓ **Гуманізм**
- ✓ **Колективна свідомість**

Таким чином, методичний етап полягає у вивченні наукових поглядів щодо проблемного питання з різних ракурсів, створення презентації для підсилення візуалізації заходу.

Організаційний етап.

На цьому етапі визначається конкретна кількість учасників заходу, дата, місце проведення. Робиться оголошення для бажаючих взяти участь в обговоренні дискусійного питання. Також організаційний етап передбачає вирішення технічних питань: забезпечення проектором та ноутбуком, маршрутизатором, іншими технічними засобами. У разі проведення заходу в дистанційному форматі, варто заздалегідь створити та розповсюдити серед учасників посилання на відеоконференцію на платформі zoom або google-meet.було б гарним доповненням проведення попереднього опитування за допомогою google-форми. Відповіді респондентів на питання, які стосуються майбутнього обговорення, могли б дати уявлення організатору про наявний рівень обізнаності здобувачів освіти про феномен смертної кари. До прикладу, такі питання можна поставити учасникам заходу напередодні:

1. Чи заборонена смертна кара в Україні?
2. В якій країнах світу смертна кара все ще є?

3. Чи вважаєте Ви гуманним позбавлення людини життя через ін'єкцію?
4. Чи вірите Ви в те, що судова система в Україні або будь-якій іншій країні – досконала?
5. Чи ототожнюєте Ви поняття «смертна кара» і «довічне ув'язнення»?
6. Який спосіб позбавлення життя злочинця можна вважати гуманним?
7. У якому році Україна відмовилася від смертної кари?
8. Яким нормативним документом гарантується право людини на життя?
9. Чи допускаєте Ви винятки при винесенні вироку «довічне ув'язнення»?
10. Що, на Вашу думку, може стати вирішальним аргументом у пом'якшенні довічного ув'язнення?
11. Чи можна пов'язати смертний вирок із позбавленням суспільства від злочинності?
12. Які принципи цивілізованого суспільства порушуються при смертних вироках?
13. Чи доречно, на Ваш погляд, говорити про етичні принципи у випадку винесення довічного ув'язнення злочинцю?
14. Чи підтримуєте Ви євроінтеграційний курс держави Україна?

Таким чином, можна проаналізувати результати опитування, зробити попередні висновки щодо рівня обізнаності респондентів у питаннях смертної кари.

Формувальний етап.

На етапі формування знань здобувачів вищої освіти організатор дискусійного клубу, перш за все, знайомить усіх присутніх із правилами ведення дискусії. Зокрема наголошується на правилі піднятої руки, уважного вислуховування думок інших учасників тощо. Далі відбувається презентація корисної інформації за темою дискусії. Також можна прокоментувати результати попереднього анкетування, що дасть змогу узагальнити рівень обізнаності учасників заходу щодо смертної кари як етичної проблеми сучасності.

Наступним кроком формувального етапу є залучення учасників дискусійного клубу до обговорення проблемних питань.

Здобувачі освіти обговорюють почуту інформацію про смертну кару, аналізують причини відмови від такого виду покарання, висловлюють свою точку зору щодо смертної кари та довічного ув'язнення. Якщо в аудиторії є прихильники обох видів покарання, то можна зробити командні дебати, що тільки посилить інтерес до такої складної теми. В кінці формувального етапу має бути певне розуміння проблеми смертної кари взагалі та етичності її реалізації зокрема. Таким чином, аудиторія буде готова до наступного етапу роботи.

Ціннісний етап.

Етап формування ціннісних орієнтацій молоді на основі отриманої інформації, її обговорення та прийняття відповідних власних позицій у цьому питанні. Важливо, щоб саме студенти перелічили ті негативні складові смертної кари, до прикладу:

- порушення права людини на життя,
- надмірна жорстокість,
- можливість помилкового вироку,
- психологічний тиск,
- моральна дезорієнтація людини,
- заперечення всесвітньої тенденції до гуманізму,
- можливість бути помилуваним згодом,
- страждання близьких людей ув'язненого тощо.

Разом з тим, можуть бути і протилежні думки, зокрема: смертна кара є стримуючим фактором у жорстокому світі злочинців, рівнозначна відплата за вбивство, посилена відповідальність у соціумі тощо. Якщо все ще сьогодні такі протилежні точки зору мають місце в науковій спільноті, то, очевидно, і серед учасників дискусійного клубу будуть різнитися погляди на означену проблему.

Проте, незважаючи на можливість розходження думок, основним завданням модератора зустрічі є популяризація цінностей:

- конституційне право на життя,
- право на перегляд судового рішення,
- право на гуманність,

- право на помилування,
- право на виправлення тощо.

Рефлексійний етап.

Рефлексійний етап є невід’ємною частиною будь-якого виду діяльності, особливо освітньої. Метою цього етапу є загальний аналіз та самоаналіз учасників дискусійного клубу. Підводяться підсумки обговорення, висловлюються власні враження від участі тощо. Важливо, щоб кожен учасник на цьому етапі зміг висловитися, був почутим. Рефлексія позитивно впливає на загальну атмосферу заходу через те, що відбувається інтерпретація раніше почутого, висловлюються думки присутніх через призму емоцій та почуттів. Варто дякувати кожному за виступ, адже це створює відчуття важливості особистості учасника.

Таким чином, представлена методична розробка дискусійного клубу, яка може бути використана в соціально-педагогічній роботі соціального педагога закладу освіти, куратора академічної групи та усіх зацікавлених осіб.

У наступному підрозділі кваліфікаційної роботи обґрунтовано методичні рекомендації педагогічним працівникам з формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому процесі.

2.3. Методичні рекомендації педагогічним працівникам з формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому середовищі

Ціннісні орієнтації, як вже зазначалося, є основоположним чинником для працівників соціономічної сфери. Система «людина – людина» вимагає, перш за все, дотримання етичних норм при виконанні професійної діяльності. Орієнтація освітнього процесу на засади аксіологічного підходу забезпечує необхідну фахову підготовку здобувачів вищої освіти для соціономічних професій. Тож, враховуючи усі аспекти аксіологічного підходу, пропонуємо методичні рекомендації для педагогічних працівників та усіх, зацікавлених осіб у формуванні ціннісних орієнтацій молоді.

Дотримання етичних норм як еталону поведінки професіонала.

Як від народження дитина копіює манери поведінки своїх батьків, так і молодь звертає увагу на поведінку педагогів. Тому особливо важливо відповідати справжнім етичним еталонам для здобувачів вищої освіти. Варто звертати увагу на власний зовнішній вигляд, доречність прикрас та інших аксесуарів, охайність, тактовність, вияв емпатії, толерантності тощо. Студенти наслідують манеру вести діалог, тому варто завжди бути уважним до того що говорити та як говорити. Підвищення голосу, кривляння, пародіювання інших осіб категорично неприпустимо у поведінці педагогів. В соціумі все ще існує позитивний професійний стереотип, що педагог – це взірць вихованості. Тож, не варто цей стереотип руйнувати.

Повага до честі та гідності здобувача вищої освіти.

Варто згадати непоодинокі випадки, відомі назагал, коли педагоги знущалися над студентами, кривдили їх, привселюдно принижували. На жаль, і серед педагогів є люди з нестійкою психікою, невиховані, нестримані, які не поважають честь і гідність іншої людини. Для того, щоб у студента були сформовані ціннісні уявлення щодо поваги честі та гідності іншої людини – треба показати прикладом власної поведінки та ставлення до усіх учасників освітнього процесу.

Уміння визнавати власні помилки.

Як вже зазначалося, педагогічний працівник – така ж сама жива людина, з емоціями, проблемами та кризами. Важливо вміти визнавати власні помилки і просити вибачення у разі потреби, не ставити себе вище студентів, що однозначно відштовхне їх від педагога. Не соромно помилитися, соромно не визнати свою помилку та не вибачитися за неправильний вчинок чи дії. Знову ж таки, визнання власних помилок викладачем формує у студентів розуміння потрібності у такому визнанні, а це однозначно спонукає молоду людину усвідомлювати цінність визнання власних помилок.

Встановлення довірливих стосунків із студентами при збереженні субординації.

Сьогодні, у часи тотальної цифровізації освітнього процесу, педагоги нерідко звертаються до студентів за допомогою. Сучасна молодь більше знає про гаджети та технологічні аспекти їх використання. Це сприяє встановленню довірливих дружніх стосунків між студентами та викладачами, що забезпечує позитивний мікроклімат в колективі та при міжособистісному спілкуванні. Але ніколи не можна порушувати або переходити межу субординації. Субординація – основа у системі «учень – вчитель» або «студент – викладач». Тож, варто знайти оптимальні умови поведінки, які б забезпечили позитивну атмосферу провадження освітнього процесу на засадах взаємоповаги усіх його учасників.

Залучення здобувачів вищої освіти до участі в міжкафедральних, загальноуніверситетських, всеукраїнських та міжнародних наукових заходах (конференціях, семінарах, методичних рада тощо).

Визнання результатів наукової діяльності здобувачів вищої освіти сприятиме підвищенню самооцінки студентів, а це в свою чергу, формує позитивний імідж особистості, що постійно розвивається. Залучення студентів до наукових заходів різних рівнів стане важливим кроком у формуванні ціннісних орієнтацій останніх.

Пропаганда неформальної освіти як способу розвитку ціннісних орієнтацій студентства.

Ще однією важливою, на наше переконання, складовою процесу формування ціннісних орієнтацій студентів є залучення до неформальної освіти. Розширення загального кругозору молодої людини, залучення до цікавих інноваційних видів діяльності сприятиме формуванню позитивного ставлення до навчання, здобуттю нових знань та компетентностей. Завданням педагогів стає спонукання студентів до такої форми здобуття освіти, їхня мотивація та заохочення через можливість визнання результатів неформальної освіти при оцінюванні навчальних нормативних освітніх компонентів. Інтернет-ресурси

дозволяють безкоштовно навчатися за тими напрямками, які студенту найбільш до вподоби.

Систематичне проведення заходів з обговорення актуальних для студентської молоді проблем.

Будь-яка діяльність буде мати позитивний ефект, якщо її впроваджувати на засадах системності, комплексності та відповідності соціальним запитам. Систематичні заходи, спрямовані на формування у студентської молоді соціальних значущих норм і правил, набуття ними соціального досвіду сприятиме утвердженню ціннісних орієнтацій як на індивідуальному, так і на колективному рівнях.

Орієнтація на потреби сучасної молоді людини.

За визначенням провідних науковців, молодь є найбільш уразливою категорією населення, адже саме переважно у такому віці (14-20 років) відбуваються найважливіші події, зокрема вибір професії, навчання, перше кохання, розчарування, перемоги та втрати. Тож, для молоді, як правило, на усіх рівнях, від локального до державного, створюються сприятливі умови для соціалізації, психологічного здоров'я, всебічного розвитку та підтримки з боку педагогів. Відповідно, варто дотримуватися принципів та засад державної молодіжної політики та виконувати соціальне замовлення на молодого компетентного фахівця, здатного до конкуренції на вітчизняному та світовому ринку праці.

Проведення тематичних виставок, конкурсів, розважальних заходів, направлених на формування та розвиток ціннісних орієнтацій студентської молоді.

За останні декілька років ми усі пережили страшні події тотального карантину, обмеження пересування, воєнного стану на території України. Це звісно має свої негативні наслідки, а зважаючи на дистанційний формат навчання вже третій рік поспіль, є велика потреба у живому спілкуванні, поверненні студентів в аудиторії, а дітлахів за парти та в садочки. Організація і проведення тематичних заходів на актуальні теми сприятиме формуванню ціннісних

орієнтацій молоді, зокрема це можуть бути такі теми: психологія усвідомленого батьківства, феномен українського волонтерства, роль жінки в історії України, гендерна рівність, толерантність як ознака цивілізованого суспільства тощо.

Пропаганда здорового способу життя серед учасників освітнього процесу.

Від стану здоров'я молоді напряду залежить подальший добробут держави. Здорові молоді люди народжують здорових дітей, працюють, сплачують податки в державний бюджет тощо. Тож, фізичне та ментальне здоров'я усіх учасників освітнього процесу має бути під контролем закладу освіти. Здорова людина рідше призвичаїться до згубних звичок, як-то паління, алкоголь, наркотики тощо. Тож, пропаганда здорового способу життя через популяризацію різних видів спорту, проведення універсиади, змагань тощо, стане важливим аспектом у формуванні ціннісних орієнтації молоді.

Підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників.

Для того, щоб на належному рівні здійснювати роботу з формування ціннісних орієнтацій молодого покоління, варто постійно підвищувати професійну майстерність педагогічних працівників. Сьогодні підвищення кваліфікації стало можливим як в онлайн, так і в офлайн-форматах. Тож, за бажанням, кожен педагог може обрати навчальний курс на власний розсуд та підвищити свої професійні компетенції дистанційно. Це дає змогу педагогам безперервно займатися самоосвітою та бути всесторонньо розвиненою особистістю. Студенти не мають відчувати вікової різниці через брак новітніх знань у викладачів, тож, варто завжди відповідати сучасним потребам сучасної молоді людини.

Представлені методичні рекомендації не вичерпують усіх аспектів проблеми формування ціннісних орієнтацій студентської молоді, проте їхнє використання може сприяти підвищенню якості соціально-педагогічної діяльності в закладі освіти.

Висновки до другого розділу

Другий розділ кваліфікаційного дослідження був присвячений методичним аспектам проблеми формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому процесі.

З'ясовано, що аксіологічний науковий підхід ґрунтується на положенні про формування та систематичний розвиток ціннісних засад та орієнтацій особистості. Науковці приділяють багато уваги дослідженню особливостей організації освітнього процесу саме на засадах аксіологічного підходу, адже визнання цінності особистості кожного здобувача освіти є запорукою успішного здобуття освіти в умовах взаємної поваги учасників освітнього процесу.

Встановлено, що на державному рівні приділяється значна увага посиленню соціально-педагогічного супроводу здобувачів освіти. Так, впровадження в систему освіти психологічної служби є підтвердженням цього факту. Соціальні педагоги та практичні психологи, що працюють в психологічній службі, забезпечують всебічну підтримку дітям, молоді, їхнім батькам та педагогічним колективам.

Представлено систему роботи з формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти, а саме розробку дискусійного клубу на тему «Смертна кара як етична проблема». У методичній розробці описано орієнтовні етапи проведення заходу, подано презентаційні матеріали, запропоновано перелік питань для попереднього онлайн-опитування учасників заходу.

На основі проведеної роботи визначено методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо формування ціннісних орієнтацій молоді, зокрема: дотримання етичних норм як еталону поведінки професіонала; орієнтація на потреби сучасної молодої людини; пропаганда неформальної освіти; проведення тематичних виставок, конкурсів, розважальних заходів; пропаганда здорового способу життя; підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників.

ВИСНОВКИ

Сучасний етап цивілізованого розвитку людства, зокрема молоді, характеризується не лише наявністю сімейних цінностей та традицій, як це було ще декілька десятиліть тому, а ще й надмірним впливом засобів масової інформації, інтернет-ресурсів, вулиці тощо. Сьогодні дитина ще з дошкільного віку добре вправляється в інтернет-іграх, переглядає мультфільми, цікаві матеріали. Але, на жаль, нерідко в смартфонах дітей з'являється контент, який не відповідає ні етичним, ні духовним потребам особистості. Більш того, така інформація часто завдає шкоди, тому що спонукає дитину до негативних проявів у поведінці, у наслідуванні поганих звичок, насильства, а подекуди й суїциду.

Важливим чинником впливу на свідомість дитини, особливо у підлітковому та молодому віці, є заклад освіти. Саме через це провадження освітнього процесу на засадах аксіологічного підходу стає все більш популярним та виявляється дієвим.

У першому розділі кваліфікаційного дослідження здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми смертної кари в аспекті етичності. Зокрема, вивчено природу феномену смертної кари, визначено історичні періоди, в яких смертна кара визнавалася як основний вид покарання за найтяжчі злочини. Також з'ясовано, що в часи гетьманщини, козаччини одним із найтяжчих злочинів, за який присуджували смертну кару, була державна зрада. Однак, зафіксовано в ретроспективі і такі випадки, коли смертна кара застосовувалася як спосіб залякування інших, як форма особливо жорстокого знуцання над людиною.

Порівняльний аналіз понять «смертна кара» та «довічне ув'язнення» дав змогу виявити як прихильників, так і категоричних противників такого виду покарання. До сьогодні все ще продовжуються дискусії у різних наукових спільнотах, зокрема в правознавчій, соціальній, аксіологічній, психологічній, медичній, педагогічній щодо обґрунтування смертної кари та довічного ув'язнення. Очевидно, що проблема актуальною буде залишатися ще дуже довго,

адже неможливо знайти компроміс між двома «таборами» з протилежними думками.

Визначено основні причини відмови від смертної кари в сучасній Україні. На наше переконання, до таких причин варто віднести наступне:

- прагнення України до вступу в Європейський Союз;
- еволюцію колективної свідомості та визнання найвищою цінністю людське життя;
- недосконалість судової системи, що припускається помилок;
- гуманізацію світового співтовариства.

Другий розділ кваліфікаційного дослідження був присвячений методичним аспектам проблеми формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому процесі.

З'ясовано, що аксіологічний науковий підхід ґрунтується на положенні про формування та систематичний розвиток ціннісних засад та орієнтацій особистості. Науковці приділяють багато уваги дослідженню особливостей організації освітнього процесу саме на засадах аксіологічного підходу, адже визнання цінності особистості кожного здобувача освіти є запорукою успішного здобуття освіти в умовах взаємної поваги учасників освітнього процесу.

Встановлено, що на державному рівні приділяється значна увага посиленню соціально-педагогічного супроводу здобувачів освіти. Так, впровадження в систему освіти психологічної служби є підтвердженням цього факту. Соціальні педагоги та практичні психологи, що працюють в психологічній службі, забезпечують всебічну підтримку дітям, молоді, їхнім батькам та педагогічним колективам.

Представлено систему роботи з формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти, а саме розробку дискусійного клубу на тему «Смертна кара як етична проблема». У методичній розробці описано орієнтовні етапи проведення заходу, подано презентаційні матеріали, запропоновано перелік питань для попереднього онлайн-опитування учасників заходу.

На основі проведеної роботи визначено методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо формування ціннісних орієнтацій молоді, зокрема: дотримання етичних норм як еталону поведінки професіонала; орієнтація на потреби сучасної молодої людини; пропаганда неформальної освіти; проведення тематичних виставок, конкурсів, розважальних заходів; пропаганда здорового способу життя; підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників.

Таким чином, результати проведеного дослідження дають змогу підтвердити гіпотезу, що висувалася на початку роботи. Так, очевидно правомірно стверджувати, що формування ціннісних орієнтацій студентської молоді буде ефективнішим за таких умов:

- здійснення систематичного моніторингу ієрархії ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти з метою вчасного втручання;
- залучення студентської молоді до соціально значущих справ, зокрема волонтерства та взаємодопомоги;
- проведення комплексної соціально-педагогічної роботи зі студентами на засадах аксіологічного підходу.

Проведене дослідження не вичерпує усіх складних питань вивчення феномену смертної кари як етичної проблеми. Для формування ціннісних орієнтацій студентської молоді варто приділяти більше уваги актуальним соціально значущим проблемам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базелюк В. В., Хоменко М. В. Довічне позбавлення волі як гуманістична парадигма кримінальної відповідальності. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 164-167.
2. Беніцький А.С. Історія розвитку кримінального законодавства щодо причетності до злочину на території України. Луганськ, 2013. С. 145.
3. Бех І. Д. Ціннісна сфера сучасної людини в контексті пріоритетів виховного процесу. *Шлях освіти*. 2010. № 4. С. 8–9.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання – нова освітня філософія. Педагогіка толерантності. – 2001. – № 1. – С. 17.
5. Головенко В. Смертна кара: морально-правові аспекти застосування. *Журнал Віче*. 2007. №22. 72 с. URL: <http://www.viche.info/journal/726/> (дата звернення: листопад 2007)
6. Гривняк Л.Ю. Вища міра покарання: історико-правове дослідження: монографія. Київ: Атіка, 2011. 164 с.
7. Грудінін Д. Чи справді смертна кара - дешевше та економічно доцільне покарання за злочини? *Політична критика*. 2019. URL: <https://politkrytyka.org/2019/09/05/chy-spravCismertna-kara-Cesheve-j-ekonomichno-Cotsilne-pokarannya-za-zlochyny>
8. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. К., 1996. С. 162.
9. Дубасенюк О. А. Ціннісно-сміслові наукові підходи, що відображають феномен толерантності // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: зб. матер. Міжнарод. наук. теоретич. конф. (1-2 жовтня 2015 р.) / редкол. П.Ю. Саух [та ін.]. Житомир : Вид-во Евенок О.О., 2015. С. 305-309.
10. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує людську гідність, поводженню чи покаранню. Збірка договорів Ради Європи. К.: 2000. 650 с.

- 11.Іщенко Є. П. Про застосування смертної кари. *Актуальні питання юриспруденції*. 2017. № 2. С. 21-28.
- 12.Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О.В. Уваркіної. К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. 128 с.
- 13.Конвенція про захист прав людини та основних її свобод. Збірка договорів Ради Європи. К., 2000. С. 27–47.
- 14.Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 15.Левковська Н. Динаміка ціннісних орієнтацій молоді. *Політичний менеджмент*. 2006. № 1. С. 85–93.
- 16.Лень В. В. Довічне позбавлення волі у чинному кримінальному законі як альтернатива смертній карі: питання виконання. *Вісник ЗЮІ ДДУВС*. 2008. № 3. С. 94-99.
- 17.Литовченко Л. Смертна кара не гарантує зменшення злочинності в суспільстві. *Радіо свобода*. 2012. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24742987.html>
- 18.Маліціка В. Злочин або покарання? Смертна кара у світі та чи можлива в Україні. *Факти*. 2019. URL: <https://news.lviv-company.in.ua/zlochyn-abo-pokarannya-8mertna-kara-u-8vitii-chi-mozhliva-v-ukra%D1%97ni.html>
- 19.Мартиненко П. Ф. Україна і смертна кара: європейський вибір. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2003. Вип. 9. С. 204-219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2003_9_22
- 20.Михальська Н. М. Проблеми смертної кари як інституту вивчення на міжнародній арені. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 201-204.
- 21.Музика А., Пуйко В. Смертна кара // *Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Укр.енцикл, Т. 5: П-С. 2003. С. 533–534.*

- 22.Олександрова, О.Ф. Гуманістичні педагогічні цінності майбутніх учителів як основа професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць*. № 4. (57). Запоріжжя, 2009. С. 19.
- 23.Отич О.М. Розвиток творчої індивідуальності студентів професійно педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва: монографія / О.М. Отич; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2011.– 248 с.
- 24.Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення : моногр. / М. М. Підлісний. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.
- 25.Пономаренко К. 17 років без смертної кари в Україні. URL: <http://ridna.ua/2017/02/17-rokiv-bez-smertnoji-kary-v-ukrajini/>
- 26.Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо впровадження смертної кари як виду покарання за корупційні злочини)» від 24.06.2015 р. // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал URL: http://w.1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55723
- 27.Резніков А.В. Магдебурзьке право: українські варіації на тему європейських традицій (історико-правовий нарис). Луганськ, 2006. С. 134.
- 28.Романюк Л.В. Становлення цінності творчості як механізму розвитку особистості. *Наука і освіта, спецвипуск*. 2010. С. 363.
- 29.Савченко О. Я. Теоретичні підходи до визначення якості шкільної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 3. С.2-6.
- 30.Скотний В.Г. Філософія: історичний та систематичний курс / В.Г. Скотний. К.: Знання України, 2005. 576 с.
- 31.Страта: За що в Україні розстрілювали 20 років тому і чому перестали це робити. 112.ua: URL: <https://ua.112.ua/statji/strataza-shcho-v-ukraini-rozstriliuvaly-20-rokiv-tomu-i-chomu-perestaly-tse-robyty-356063.html> 4
- 32.Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. *Політика і час*. 2000. № 3–4. С. 30

33. Стрельніков В.Ю. Розвиток особистісних смислів та ціннісних орієнтацій педагога. *Шлях освіти*. 2001. №2. С.11-13
34. Тараненко С. Генезис смертної кари на території України. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2018. Том 31. № 3-1. С. 89-92.
35. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: Монографія] / Наталія Олександрівна Ткачова. Луганськ: ЛНПУ імені Т.Г. Шевченка; Х.: Видавництво «Каравела» 2006. 300 с.
36. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php>
37. Фуко М. Наглядати і карати. Народження в'язниці. *Бібліограф*. К.: Основи, 2011. 220 с.
38. Schwartz, S. (1992) Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*. New York: Academic Press, Vol. 25, pp. 1–65